

gas daugeliui kultūrų nežinomas sąvokas. Tik visuotinis kontroliuojamas žodynas galėtų išspręsti šią problemą, bet šiandien aš nežinau, kaip toks žodynas galėtų būti sudarytas ir suderintas.

Kalba taip pat svarbi vykdant paiešką pagal antraštę ar pagal žodį antraštėje. Vartotojas gali norėti rasti dokumentus įvairiomis kalbomis, bet nežinoti, kaip antraštė buvo išversta.

4.3. Antraštės forma

Nei protokolas, nei egzistuojantys profiliai neapibrėžia antraštės formos. Kiekvienoje duomenų bazėje vietinės taisyklės nustato, kaip antraštė įvedama ir indeksuojama. Kai kuriose sistemose indeksuojama ir originali, ir verstinė antraštė. Todėl paieškai nuotolinėje duomenų bazėje vartotojai turės išmėginti įvairias formas.

Serių antraščių problemą galėtų išspręsti, pavyzdžiui, ISADN, bet kol kas nėra priemonių pagerinti daugumos antraščių išsamumą šioje srityje.

5. Išvada

Protokolas Z39.50 kartu su jo profiliais palengvino paiešką nuotolinėje duomenų bazėje - tiek vienoje, tiek keliuose lygiagrečiai.

Bandymai su pavyzdžių serijomis, numatyti ONE projekte, parodė, kad, palyginti su Web ar net su tiesioginiu prisijungimu, paieškos rezultatų tikslumas buvo didesnis, ryšiu su nuotoline sistema naudojant Z39.50.

Protokolas teikia didesnę išsamumą negu bet kokia kita ryšio su ta pačia nuotoline duomenų bazė forma. Bet išsamumas pagal kai kuriuos paieškos kriterijus bus mažesnis negu vietinėse duomenų bazėse dėl turinio, praktikos ir tradicijų. Siekiant padidinti išsamumą tinkle, reikia, kur įmanoma, remtis autoritetine kontrole. Atrodo, kad ISADN įvedimas asmenvardžiams ir kolektyvų pavadinimams bei antraštėms būtų geras sprendimas. Tikiuosi, kad jis bus įgyvendintas.

UDK 025.4.036:004.78(411)

Sugrįžimas namo: paieška ir prieiga pasaulio informacinėje visuomenėje

Gordon DUNSIRE

Neperio universiteto biblioteka, Edinburg, Scotland, U.K., el. paštas: g.dunsirenapier.ac.uk

Svarbiausia tradicinio bibliotekos katalogo funkcija - kad užklauskas naudodamas gerai žinomas paieškos strategijas, galėtų identifikuoti visus prieinamus kūrinius. Čia svarbiausias dalykas yra „visus prieinamus kūrinius“; pasaulio informacinės infrastruktūros augimas sukėlė naujų elektroninių šaltinių gausėjimo protrūkį, ir dauguma tų šaltinių yra kiekvienam prieinama per Internetą. Jeigu bibliotekos katalogas ir toliau vykdys savo funkcijas, jis turės užtikrinti tinklų elektroninių šaltinių, integruotų su spausdintais dokumentais ir savarankiškais elektroniniais laikmenomis, paieškos priemones. Daugelis priemonių ir technologijų, skirtų šiam tikslui pasiekti, bus apibūdinta kituose šio rinkinio straipsniuose.

Apžvelgsime Neperio universiteto bibliotekoje (NUB) taikomus katalogavimo metodus ir standartus elektroninių šaltinių metaduomenims sukurti bei naudojamą šiuolaikinę OPAC interfeisą kaip sudėtingą paieškos mechanizmą.

Knygų, vaizdo kasetių ir kitų dokumentų katalogavimui NUB naudoja UKMARC formatą bei AACR2. Personalo įgūdžiai ir sistemos infrastruktūra buvo tobulinama daugelį metų, kad galėtų palaikyti šiuos standartus, kurie buvo taikomi kuriant automatizuotą integruotą paiešką bei esančių dokumentų identifikavimo priemonę. Priėjimas prie šios medžiagos visada buvo papildomas, atskiras vartotojo darbas, susijęs su fiziniu informacijos laikmenų perkėlimu iš vienos bibliotekos vietos į kitą, kur ja būtų galima naudotis. Kai kuriais atvejais tai gali būti kita bibliotekos vieta, kur galima žiūrėti vaizdajuostes, kitais atvejais - ir vonios kambarys namuose, vieta, kur galima ramiai skaityti.

Skaitmeniniai elektroninės informacijos objektai pirmą kartą pasirodė NUB periodinių rodyklių lanksčiuose diskeliuose, juos greitai pakeitė CD-ROM'ai. Kataloguotojai šiuos šaltinius traktavo taip pat kaip ir kitus, jie papildomai dirbo interpretuodami standartus, kad pritaikytų juos naujų laikmenų formatams¹, tačiau nuo pat pradžių buvo tikimasi, kad šiuos MARC įrašus bus galima sujungti su atitinkamais šaltiniais taip, kad vartotojams būtų aišku, kaip juos gauti ir vartoti, kai tik jie identifikuojami kataloge. Poreikis išlaikyti visų formatų laikmenų metaduomenų integraciją išryškėjo, kai biblioteka ėmė komplektuoti vis daugiau hibridinių leidinių, pavyzdžiui, knygų kartu su CD-ROM'ais ir tinklalapiais.

1993 m. NUB įsijungė į CATRIONA projektą^{2,3,4}, kuriuo buvo siekiama iširti galimybę naudoti USMARC 856 žymės, Netscape ir Z39.50 protokolo kombinaciją, siekiant surasti MARC įrašą, saugomą nuotoliniame kataloge, ir tuoj pat atrasti atitinkamą elektroninį šaltinį. Tai pavyko ir patvirtino, kad NUB nereikia nei naujų įgūdžių, nei technikos, nei laukti visiškai naujų standartų sukūrimo tam, kad ir toliau būtų užtikrintos visų jos turimų išteklių integruotos paieškos galimybės. NUB tyrimo rezultatai buvo įtraukti į projekto ataskaitą⁵. 1995 m. bibliotekinių sistemų tiekėjas „Ameritech Library Systems“ patvirtino savo planus tobulinti OPAC, kuris galėtų įtraukti Z39.50 protokolą ir 856 žymės interfeisą per dvejus metus; NUB buvo pasirengusi priimti tokį tvarkaraštį, nes nejuto jokio didelio spaudimo turėti visiškai integruotą informacijos paieškos, identifikavimo ir gavimo tarnybą. 1998 m. pradžioje ši situacija radikaliai pasikeitė; šiuo metu labai padidėjo aukštesnio lavinimosi sferos suinteresuotumas nepertraukiamo, lankstaus ir nuotolinio mokymosi modulių kūrimu ir palaikymu. NUB atveju tai reiškia, kad išaugs poreikis elektroninių informacijos šaltinių, kuriuos vartotojai gali gauti pasaulio tinkluose.

Laimci, NUB jau įdiegė pirmą iš naujųjų „Ameritech“ OPACų WebPAC2⁶ ir planuoja įdiegti kitą PAC „Windows“ iki 1998 m. rugsėjo mėnesio. Taip pat biblioteka dalyvauja trijuose „eLib“ projektuose. CATRIONA II⁷ domisi galimybėmis prieiti prie elektroninės mokymosi ir mokslo medžiagos, sukurtos universitetuose. Tuo tarpu SCOPE⁸ sukūrė sistemą vartotojų poreikiams adaptuojamų mokymosi medžiagos paketų iš spausdintų ir elektroninių šaltinių leidymui. WebPAC2 yra naudojamas kaip vietinis paieškos mechanizmas NUB CATRIONA II demonstratoriuje; kitas projekto partneris - Stratklaido universiteto biblioteka - įtraukė mokymosi paketus į „Clyde Virtual University“⁹, kuris taip suderinamas su Z39.50. CAIRNS¹⁰ projektas siekia sukurti Z39.50 centrą Škotijoje, jungiantį visus universitetus, Nacionalinę biblioteką ir viešąsias bibliotekas kartu su BUBL informacine tarnyba¹¹ ir SLAINTE¹², taip pat įsteigti visapusišką bibliotekų ir informacijos tarnybų direktoriją. CAIRNS sukurs infrastruktūrą, galinčią palaikyti principinę originalaus CATRIONA projekto rekomendaciją, vystyti paskirstomus suvestinius atvirų Interneto išteklių ka-

talogs, nes tik vienintelis metaduomenų įrašo egzempliorius yra būtinas, jeigu jo yra ieškoma per Z39.50. NUB pripažįsta, kad ji turi įtraukti nemokamus kokybiškus relevantius Web šaltinius į savo elektroninę biblioteką, taip pat vietinius CD-ROM'us, vietoje sukurtą mokymo ir mokslinę medžiagą ir autentiškas Interneto paslaugas. MARC įrašai bus nemokamai pereinami visiems per Z39.50 protokolą ir nebus didelio poreikio CAIRNS partneriams ir kitoms bibliotekoms juos dubliuoti; koordinavimo ir abipusės naudos potencialas yra didelis, ypač tose srityse, kurios įdomios tik vietos mastu, pavyzdžiui, Škotijos įstatymai.

Z39.50 paieškos protokolo, MARC metaduomenų formato ir AACR metaduomenų turinio vadovo kombinacija turi galimybę paversti modernų OPAC į galingą paieškos mechanizmą pasaulio informacinėje infrastruktūroje. Tai galima geriausiai įgyvendinti per tarptautinį bendradarbiavimą, tobulinant integruotas autoritetinės kontrolės sistemas ir nacionalinę suderinamų metaduomenų kūrimo koordinaciją. Iš techninės pusės kitas žingsnis būtų sistemų tiekėjams į savo OPAC įtraukti priemonės bibliografiniams ryšiams. Ypač svarbi priemonė detalizavimo laipsniui elek-

troniniuose šaltiniuose kontroliuoti yra analiziniai įrašai, pavyzdžiui, serijinių leidinių CD-ROM'uose ir autentiškose tinklų sąsajose; NUB turi šimtus MARC elektroninių serijinių leidinių analizinių įrašų, kurie įgalina vykdyti dalykinį klasifikavimą ir įveikia maksimu 99 MARC rubrikų savo sistemoje techninius apribojimus, tačiau kol kas naujame OPAC'e dar nėra automatinio ryšio su pradine įrašo 856 žyme.

Esu įsitikinęs, kad bibliotekininkų bendruomenei svarbu įtvirtinti savo profesinę kompetenciją ir įnešti savo indėlį į diskusiją dėl pasaulio elektroninės informacijos valdymo; mes turėtume būti agresyvesni ir pozityvesni, negu atrodo iš tokio teiginio: „Pavyzdžiui, suderinamumo išsagejojimas su esamais (biblioteka pagrįstais) šaltinių aprašymo standartais, kaip ISBD ar Anglų-amerikiečių katalogavimo taisyklėmis, galėtų būti vienu iš kelių, užtikrinant jų bendrą naudojimą kartu su metaduomenimis bibliotekų kataloguose“¹³. Mūsų katalogavimo įgūdžiai ir technologija turėtų tapti ypač svarbiu dalyku, užtikrinant maksimalią naudą pasaulio informacinei visuomenei, atsirandančią dėl netikėto Interneto vystymosi¹⁴.

¹ Website of the lis-cigs email discussion list. URL: <http://www.mailbase.ac.uk/lists/lis-cigs/files/aaaahome.htm>

² Nicholson, D. et al. Cataloguing the Internet: CATRIONA feasibility study. London, The British Library, 1995. (Library and information research report; 105). E-version: <http://bubl.ac.uk/org/catriona/cat1rep.htm>

³ Dunsire, Gordon. CATRIONA: netting the cat and PACing the Net. In: Catalogue & Index: periodical of the Library Association Cataloguing and Indexing Group. No.115 (Spring 1995). Pp. 1-3.

⁴ Dunsire, Gordon. CATRIONA, Serials and the Internet. In: Serials. Vol.9, no.2 (July 1996). Pp.182-188.

⁵ CATRIONA - A Case Study: Napier University Library. URL: <http://bubl.ac.uk/org/catriona/cat1rep.htm#APPG>

⁶ Napier University Library Webpac. URL: <http://webpac.napier.ac.uk/>

⁷ Catriona II: approaches to university management of electronic resources. URL: <http://wp269.lib.strath.ac.uk:5050/Cat2/index.html>

⁸ Scottish Collaborative On-demand Publishing Enterprise. URL: <http://www.stir.ac.uk/infoserv/scope/>

⁹ Welcome to the Clyde Virtual University. URL: <http://cvu.strath.ac.uk/library/>

¹⁰ CAIRNS: Co-operative Academic Information Retrieval Network for Scotland. URL: <http://bubl.ac.uk/org/scurl/docs/cairns1.htm>

¹¹ BUBL Information Service. URL: <http://bubl.ac.uk/>

¹² Welcome to SLAINTE. URL: <http://www.slainte.napier.ac.uk/>

¹³ Day, Michael. ROADS Cataloguing Guidelines - Draft (v. 0.1). UK Office for Library and Information Networking. URL: <http://www.ukoln.ac.uk/metadata/roads/cataloguing/cataloguing-rules.html>

¹⁴ Dunsire, Gordon. Sex, Lies and Catalogue Cards. Paper presented at the Library Association 'Under One Umbrella Two' Conference, Manchester, July 1993. In: Catalogue & Index: periodical of the Library Association Cataloguing and Indexing Group. No.109 (Autumn 1993). Pp. 1, 3, 5

UDK 025.4.036:004.78

Skaitmeninė informacija ir Internetas: elektroninių žurnalų specifika

Edward J. VALAUSKAS

IFLA Specialiųjų bibliotekų skyrius, P. O. Box 87636, Chicago, IL 60680 9085, USA, el. paštas: ejv@uic.edu

Įvadas

Jau dvejus metus esu elektroninio žurnalo redaktorius. Per tą laiką kartu su kitais kolegais redaktorais skaitėme, redagavome, parengėme ir paskelbėme daugiau nei 100 straipsnių apie Internetą Internetu. Žurnalo „First Monday“ dviejų metų veikla turi ir teigiamų, ir neigiamų pusių, bet nė viena iš pastarųjų netrikdo redaktorių, autorių, leidėjų, mokslininkų ir bibliotekininkų taip kaip bibliografinė apskaita. Nevadinkime to apskaita, mūsų terminai turėtų būti dar fundamentalesni; vadinkime tai mūsų desperatišku bibliografinio supratimo poreikiu.

Šį bibliografinio supratimo poreikį galima iliustruoti pavyzdžiu. Man teko keletą kartų vesti užsiėmimus apie Internetą ir jo naudojimą. Praėjusį semestrą Ilinojaus universiteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokyklos¹ studentams Internetu dėsciau kursą apie elektroninės informacijos juridinius aspektus. Mano studentai buvo išsibarstę po visas Jungtines Valstijas, dauguma jų gyveno šalies viduryje, kiti - Ramiojo vandenyno pakrantėje, vienas - Karibų regione. Jie turėjo išanalizuoti daug straipsnių iš žurnalo „First Monday“, nes būtent jame nuolat publikuojama medžiaga juridiniais Interneto naudojimo klausimais. Pirmasis klausimas, kurį man uždavė studentai, buvo ne apie pažymius, užduotis ar paskaitas, o apie puslapių numeraciją. Žurnalo „First Monday“ straipsniuose nėra puslapių numeracijos. Tai tiesiog tekstai (kartais su iliustracijomis), kuriuos galima peržiūrėti tinklo naršykle. „Tai kaip mums nurodyti, kokia straipsnio dalimi naudojoms“, - klausė studentai. Ir kaip tuos straipsnius cituoti?

Skaitytojai man sako, kad negali surasti reikiamo straipsnio „First Monday“ archyvuose, nors visi „First Monday“ numeriai, ir naujausias, ir ankstesnieji, nemokamai prieinami Internetu. Vienas skaitytojas parašė man, kad „surasti straipsnį buvo tikrai nelengva. „First Monday“ autorių rodyklėje jo nebuvo, o paieškos sistema strigo. Pagaliau aš peržiūrėjau ankstesnių numerių turinius ir radau reikiamą straipsnį“². Kiek dar skaitytojų nenuleistų rankų po nesėkmingų bandymų pasinaudoti autorių rodykle ir paieškos sistema? „First Monday“ skaitytojai yra pionieriai; jiems lemta išskatinti visus bibliografinius nesklandumus, nes žurna-

lo formos privalumai pralenkia - bent kol kas - jo trūkumus.

Visiems elektroniniams žurnalams, tarp jų ir „First Monday“, reikia labiau stengtis suprasti bibliografiją. Daugelis jų yra taip susirūpinę savo turiniu ir savo skaitytojais, kad pamiršta pasirūpinti prieiga. Elektroninių žurnalų redaktoriai (ir aš pats), paikai manė, kad elementari paieškos sistema, primityvios paieškos priemonės ir paprastutės rodyklės atstos bibliografinę apskaitą. Supratau klydęs. Bibliografinė apskaita yra būtina elektroninių žurnalų išlikimui, nes būtent bibliografinė apskaita atkreipia dėmesį į tokį žurnalą, jo autorius, redaktorius ir leidėją.

Dėmesio svarba

Kolegų recenzuojami elektroniniai žurnalai vadinami vienu svarbiausių techninės mokslų revoliucijos komponentų. Kai kas Internetą vadina didžiausiu intelektualiojo diskurso pasiekimu nuo spaudos išradimo laikų³. Dar kiti nuėjo taip toli, kad pavadino elektroninius žurnalus naujosios mokslinės utopijos skatintojais, visiškai idėjų demokratija⁴. Tačiau gyvenimas rodo, kad elektroniniai žurnalai - kaip ir tradiciniai spausdintieji - priklauso nuo skaitytojų: skaitytojų - komentatorių, skaitytojų - reklamos tiekėjų, skaitytojų - potencialių autorių. Elektroniniai žurnalai, kaip ir jų spausdintieji giminaičiai, priklauso nuo dėmesio.

Ką turime omenyje, kalbėdami apie dėmesį? Kas yra dėmesys? Daugelis žodynų aiškina, kad dėmesys paprasčiausiai yra „savybė atidžiai stebėti“ ar „pastebėti“. Internetu dėmesys visų pirma reiškia sugebėjimą pastebėti tam tikrą tinklalapį arba serverį, ištyrinėti jame pateiktą informaciją, nustatyti, kiek ji reikšminga asmeninių interesų ar profesinių projektų požiūriu, suprasti, ką reiškia šio tinklalapio adresas ir, - o tai jau didžiausias skaitmeninis komplimentas, - perduoti jį kitiems ar pateikti nuorodą į tą adresą⁵.

Dėmesys yra kitokia citavimo, nuorodos, puslapio numerio, galų gale - bibliografinės apskaitos siekimo forma. Kaip gali skaitytojas papasakoti kolegai apie straipsnį elektroniniame žurnale „First Monday“ be nuorodos į autorių, antraštę, publikavimo datą ir unifikuotą šaltinio lokatorių (URL)? Kaip galima pateikti nuorodą į kokią ypatingą fra-